

DR. B. FEJES KATALIN

egyetemi docens

SZTE Bölcsészettudományi Kar

Szeged

V. Raisz Rózsa: Szövegszerkezet és stílus Márai Sándor kisprózai műveiben

Olyan könyvet ajánlhatok elsősorban a magyar szakos kollégák figyelmébe, amelyről joggal állíthatjuk, hogy nélkülözhetetlen a mindennapi szakmai munkában. Ma, amikor pénz hiányában az iskolák kénytelenek a szakmai fejlődést segítő kiadásokat és kiadványokat a nélkülözhető dolgok kategóriájába sorolni (pl. a szakmai folyóiratok megrendelésének csökkentése), valóban égetően szükség van az olyan munkákra, amelyek korszerű kutatási eredményekre építve bizvást hozzásegítenek a hagyományosan tanári továbbképzéseken megszerezhető ismeretekhez.

Ha „csak” ennyi érdeme lenne ennek a könyvnek, akkor is hasznos volna beszélnünk róla. De aki belelapoz, azonnal láthatja, hogy ettől jóval többet nyújt át neki a könyv szerzője. Mindannyian tapasztaltuk már, hogy egy könyv fölépítésén, a gondolatok kifejtésén, a téma alapját adó példaanyag kiválasztásán stb. jól látható: a könyv szerzője mennyire gondolta át, mondhatnánk úgy is, mennyire küzdött meg azzal, amit tapasztalatként megfogalmaz. V. Raisz Rózsa évtizedekig tanította, amiről ebben a könyvében (is) ír. Ezért is érezheti az olvasó, hogy nem okoz nehézséget átvenni a szerző gondolkodásának a ritmusát, érvelésének hitelességét, amelyet a gazdag példaanyag alapján magunk is ellenőrizhetünk.

A kötet példaanyagára kiemelten is szeretném fölhívni a figyelmet (bár ezt már a könyv címe is jelzi): Márai Sándor kisprózai művei adják az elemzett anyag döntő részét. De a feldolgozott szövegek között találkozunk Bálint György, Hamvas Béla, Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula, Nemes Nagy Ágnes, Szabó Pál és Szabolcsi Bence egy-egy szövegével-szövegrészletével is. A kiválasztott szövegek hatékonyan segítik felismerni-megérteni azokat a szövegszerkezeti, stilisztikai ismereteket, amelyekről a szerző gondolkodik. Hogy melyek ezek, tekintsük át az egyes fejezeteket!

A mű első fejezete *A szöveg szerkezetéről* címet kapta. Igazi szakmai továbbképzést jelenthet a magyar szakos tanárok számára, ugyanis napjaink szövegtanának legfontosabb kérdéseiről nyújt áttekintést. Hazai és nemzetközi kutatók megállapításaival, kérdésfölvetéseivel ismertet meg bennünket a szerző a három alfejezetben: *Makro- és szuperstruktúrák a szövegben és a szövegtípus, Mondat és nyilatkozat, Mondattömb, konstrukciótípus és bekezdés*. Megéri végiggondolni a fölvetődő kérdéseket, értelmezni a levont következtetéseket, a megszerzett ismeretek birtokában ugyanis könnyebben kapcsolódhatunk az első fejezetet záró elemzésbe, melyet a szerző Szabolcsi Bence Liszt Ferenc estéje című műve előszavának szövegén mutat be. Didaktikailag is nagyon átgondolt a szerző részéről ennek az első fejezetnek a szerepe: a megszerzett ismereteket azonnal használhatja egy szöveg elemzése során az olvasóval, és így mindjárt bizonyítva látjuk az elmélet működését.

Ilyen alapozás után nyugodtan indulhatunk a szerzővel újabb szövegtani-stilisztikai kalandokra, a második fejezettől kezdődően ugyanis alapvetően Márai-szövegek vizsgálatának lehetünk részesei. És ismét egy tanári gesztus az olvasónak: igen alapos bevezetést kapunk a választott szövegekről (Füves könyv, A négy évszak, Ég és föld), remek fölkészítés, tájékozta-

tás ez *A választott szövegekről* című másfél oldalnyi információ (és egyben a szövegek szerzőjéről is). A megjelölt három kötet közül ebben a fejezetben a Füves könyvről olvashatunk részletesebben. Az ún. „rövid szöveg” műfaji kérdései után ennek a műnek a stilisztikai, retorikai, szövegszerkezeti elemzése következik gazdagon tüzdelve a műből vett részletekkel. Az olvasó együtt gondolkodhat a szerzővel olyan kérdésekről, mint a „rövid szöveg” műfaji megjelölése, megismerve közben a témához kapcsolódó szakirodalmi nézőpontokat is; továbbá lépésről lépésre követheti a szerzőt annak eldöntésében, hogy *Összefüggő mű-e a Füves könyv?*. A kötettel kapcsolatosan fölvethető általánosabb kérdések után részletes elemzésben kapunk képet a mű retorizáltságáról. Aki már kipróbálta azt a módszert, vagyis egy alkotás megismerése előtt olvasott már róla elemzést, értékelést, ismeri ennek a módszernek az előnyeit: tudja, hogy mire figyeljen, mit ellenőrizzen, esetleg utólag vitatkozhat is az egyes megállapításokkal. Egy magyartanár számára az ilyen lehetőség mindig nagy segítséget jelent-jelenthet a munkájában. A szerző részéről az is jó megoldás, ha nem dönt el mindent, mintegy nyitva hagyja a kérdést a továbbgondolásra. Ilyennek látom például ebben a részben *A generikus jelentésről* szóló fejtegetést: vitára ösztönöz, további vizsgálódásra készíteti az olvasót. Továbbá az is fontos, hogy tanítási óráink anyagába jól beépíthető példákat és elemzéseket találunk a *Logikai kapcsolások és A szövegek szerkezetéről* szóló fejezetrészekben is.

A tanulmánykötet harmadik nagy fejezetének címe inkább csak a szakmabelieknek lehet beszédes (*A szöveg mikroszintjének vizsgálata*), 'belül' azonban csupa olyan kérdést boncolgat a szerző (itt is döntően Márai-művekből vett példák alapján), hogy minden érdeklődő olvasó figyelmét le tudja kötni. Megtanulhatunk olvasni a szövegmondattípusok szerkezetéből: mit árul el a mondathosszság, milyen stiláris hatásuk van a hátravetett részleteknek, a nominális mondatszerkesztésnek, az állítmány nélküli szerkesztésnek. Érdekes szólnunk még ennek a fejezetnek a didaktikai felépítéséről is. Nekünk, olvasóknak úgy tűnik föl először, hogy a mondat szerkezetet vizsgáljuk, majd pedig arra döbbenhetünk rá, hogy már szöveggént gondolkodunk a csupán egyetlen mondat szerkezetet tartalmazó alkotásokról: *Egymondatos szövegek a három Márai-kötetben*. Az elméleti háttér fölvezetése is ezt a céltudatos fölépítést, elrendezést szolgálja: a mondat szerkezet elméleti kérdései után most a szöveg fogalmának megközelítéseiről kapunk áttekintést, hangsúlyosan a XX. századi nyelvtudomány fejlődéséről, hiszen a szövegtan mint új diszciplína ekkor indult fejlődésnek.

Miközben elmerülünk a 'szigorúan' nyelvészeti elemzésekben, észrevesszük a szerzőnek azokat a szakmai-emberi következtetéseit (csupán a kötet címeiről gondolkodva is), amelyek éppen elegendőek ahhoz, hogy megfogalmazódjon bennünk: ezt el fogom olvasni (akár újra is). Ilyen inspiráló rész például a kötet 46-47. oldalának szövege. Álljon itt kedvkeltőnek egy rövid részlet: „A kötet címek mind általános érvényűséget sugallnak: A négy évszak – s benne a hónapok nevei mint cikluscímek – az idő végtelen-véges folyamatát és tagolódását, az Ég és föld a mindenséget, világunkat jelentheti, a Füves könyv cím a testi és lelki bajokra ajánlott tanácsokat tartalmazó régi könyvekre utal, „így kellene élni” – mondhatja. Tehát mindhárom cím átvitt értelmű, metaforizáló.” (46. oldal) Aztán sajátos rácsodálkozást válthat ki belőlünk az a rész is (47. oldal), amelyben rájövünk a szerző segítségével, hogy mi mindent lehet kiolvasni a *Szép holdas éj* megerősítő értelmű mondásból a benne rejlő többszörös ellentét fölfejtésével. De mindenképpen ajánlom megkeresni a *Lehúzni a gyűrűt* című retorizált egymondatos szöveg elemzését is (meg szívem szerint mindegyiket!). A harmadik fejezetben még olvashatunk a Márai-szövegekben előforduló halmazástípusokról, sok példa bemutatásával a körmondat szerepéről Márainál, mindezeket pedig remek stilisztikaelméleti alapozás vezeti be.

A kötet negyedik fejezetében (*A mezoszerkezeti szint elemzése*) jutunk el (talán) a 'legnyelvészetibb' szövegtani kérdésekhez. A vizsgálat anyaga azonban még ezekben a kérdésekben is megkívánja a pragmatikai, stilisztikai szempont bevonását. Ezért is érezzük a tanulságosság mellett szórakoztatónak is a fejezet legtöbb részletét. Ilyen a nyitó tanulmány is:

Szentenciák és aforizmák szövegbe épülése, melyben az elemzés anyagát A négy évszak kötetből vett szövegek adják. Itt is élvezhetjük az eddig tapasztalt didaktikai gondosságot: nem kell fejest ugranunk a szövegelemzésekbe azonnal, előtte ugyanis alapos előkészítésben van részünk. Ismereteket kapunk a *mondásokról*, elgondolkozhatunk a *szentencia* és az *aforizma* elhatárolásának nehézségéről, illetőleg a mondás és a reflexió elkülöníthetőségéről. Miután mindezekről a kérdésekről (szakirodalmi háttérrel megerősítve) tájékozódunk, következik a kiválasztott szövegek bemutatása, elemzése.

A fejezet második témaköre a már említett három Márai-kötetből válogat szövegeket, és ezeken mutatja be a szövegszerkezeti egységek logikai kapcsolódásának szerepét a szöveg megértésében, azaz az értelmi tagolás szerveződését, a tömbösödést. Nem könnyű figyelmesen végiggondolni ezt a 77-től 94-ig tartó részt. De aki végigküzd magát, és meg is érti az itt leírtakat, nemcsak a sok-sok szöveg szerkezeti megoldásáról gyűjt információt. Az is világossá válik a számára: mondataink értelmi tagolása árulkodik arról is, hogy a valóságról tett megállapításainkat mennyire tudjuk befogadhatóan továbbadni másoknak. Nem mindegy az, hogy a közölni kívánt tartalomhoz, milyen szerkezeti formát rendelünk, az egyes részek helyét hogyan tudjuk kijelölni a nagyobb egészen belül.

A nehéz, de hasznos ismeretek után (didaktikai figyelmisség) ismét olvasmányosabb témák következnek. Az *Egy maxima és egy naplórészlet* a Füves könyv egy darabját hasonlítja össze az azonos időben íródott (1943–1944) napló tartalmilag is összevethető részletével. Ismét nyilvánvaló a szerző szándéka: gyakoroltatja velünk azt, amiről az előzőekben olvastunk, miközben azt is megmutatja, milyen sajátosan jelennek meg Márainál a konstrukció típusok mint gondolati konstellációk. A fejezet további részei is fontos szövegtani kérdésekkel foglalkoznak. A *Nézőpont, időviszonyok egy regényrészletben* az Egy polgár vallomásai című (Márai által „regényes életrajz”-nak nevezett) műből vett részletet elemez a szerző. Igen alkalmas annak szemléltetésére, hogy a vizsgált „elbeszélésben is megkülönböztethető az elbeszélő éntől az elbeszéli én. Az elbeszélő a narratív közvetítésben (a narratív eljárásban), az elbeszéli én a történetként elmondott eseményben (narratív tartalom) játszik szerepet.” (98. oldal) A fejezet utolsó pontjában ugyanezt a regényrészletet vizsgálja a szerző a *Funkcionális mondatperspektíva: topik-komment-rendszer* keretében. Az elemzés során fölvetődő elméleti kérdésekre még a nyelvtudomány sem ad teljesen egységes válaszokat, azt hiszem, éppen az ilyen jellegű, azaz konkrét példák vizsgálatával tisztázhatók majd a vitatható megállapítások. Az azonban eléggé egyértelműnek látszik, hogy a szövegelemzésben már a mezoszinten sem lehet a formális, szintaktikai pozícióhoz kötött topik fogalmát használni.

A könyv utolsó fejezete a szerkezeti egységek érintkezéséből levonható tanulságokat tárgyalja, mintegy visszakanarodik a nagyobb szerkezeti egységek vizsgálatához. Az első kérdés, amire keresi a választ a szerző: *Mindig a makroszerkezet tényezője a cím?* Változatos szempontok szerint végzi el a Füves könyvben olvasható 202 maxima címének elemzését. Remek ötletgyűjtő hely ez az elemzés a gyakorló tanár számára! Folytatásként *A cím és a szöveg viszonyának további vizsgálata az Órarend című maximákban* alfejezetben finomíthatjuk megszerzett ismereteinket. És hogy nehogy azt higgyük, csak a sajátos szerkezetű Márai-szövegek elemzésében használhatók a bemutatott szempontok, a szerző a kötetet *Egy Krúdy-kisregény szerkezetéről: a makroszerkezet és a mezo-, mikrostruktúrák összefüggése* témával zárja, és bebizonyítja, hogy „A fenti szempontok jellegzetesen szépirodalmi (elbeszélő) mű elemzésében is alkalmazhatók”. (119. oldal)

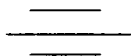
Ha végigolvasva becsukjuk V. Ráisz Rózsa könyvét, bizonyosan más szemmel tekintünk a könyvet díszítő képre, mely John William Waterhouse: Pandora című festményének egy részlete. Tudom, hogy az elsődleges összefüggést a kép és a könyvsorozat neve között kell látnunk: Pandora Könyvek; de a kötetet megismerve mindenképpen hozzáteesszük majd ehhez az összefüggéshez: tökéletesen illik a forma a tartalomhoz, csodálatos „szelence”, amit kinyit-

hattunk. A szelence tartalmával fölvértézhajjuk magunkat azzal a biztos tudással, amely elen-
gedhetetlen ahhoz, hogy tanáraikra elismeréssel tekintsenek föl tanítványaik.

(A könyv megvásárolható: 3300 Eger, Érsek u. 2. Sipotéka könyvesbolt.

E-mail: sipoteka@sipoteka.hu)

Líceum Kiadó, Eger, 2008

BUCSÁNY GYÖRGY

ny. tanár

Szentes

A Nagyajtósi-émlékkönyv

Tisztelegtek a tanítványok

A szentesi Horváth Mihály Gimnázium magyar-francia szakos tanáraként működött Nagyajtósi István (1908–1989) 1933-tól 1978-ig, tehát 45 éven át.

Születésének 100. évfordulóján egykori tanítványai gondosan szerkesztett kiadvánnyal tisztelegtek a nagyhatású nevelő, a tudós tanár, a homo moralis emléke előtt.

A kötet dr. Fenyvesi István ny. egyetemi docensnek, a hajdani tanítványnak életpálya-bemutató ismertetésével kezdődik. Az adatgazdag dolgozatból megtudjuk, hogy Nagyajtósi István a Torontál megyei Nagybecskerekben született Krccselics Istvánként. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerez magyar–francia szakos tanári diplomát, majd 1933. szeptember 28-án érkezik Szentesre, ahol a gimnáziumban először „óraadó helyettes tanár”, majd „helyettes tanár”, és csak 1938-ban nevezik ki „rendes tanár”-rá.

A Szentesre érkezése utáni évben családi nevét Nagyajtósi-ra „magyarosítja”.

Munkája túlnő az iskola falain. Ismeretterjesztő előadások sora, számos iskolán kívüli nyelvtanfolyam jelzi ezt. Szakfelügyelőként 1947-től a megye magyar oktatásának egyik tanácsadója. Ilyen minőségben látogatja Németh László vásárhelyi magyaróráit is. (A kötet tartalmazza e látogatások ellenőrzési naplóba tett feljegyzését.)

Amikor 1956 után ismét megkezdődhet a nyugati nyelvek oktatása, ő indítja újra Szentesen a francia nyelvi képzést, javaslatára anyanyelvi lektor kezd meg tevékenységét a gimnáziumban. A tanár úr működésének eredményeként lett a szentesi gimnázium a francia nyelv oktatásának egyik hazai bázisa.

Szakmai tapasztalatait összegzi a gimnáziumok I. és II. osztálya számára írott és sok éven át használt francia nyelvkönyvekben.

Számos kitüntetésben, elismerésben részesült. Életművének megkoronázását az 1980-ban a francia kormány által adományozott Akadémiai pálma lovagja (Ordre des palmés académiques) kitüntetés jelenti.

Élete alkonyán tudják csak meg közeli barátai, hogy verseket is ír. Ezek válogatott darabjai „Hess, öregúr!” címmel látnak napvilágot 1990-ben. Fájdalom, hogy verseskötetét már nem vehette kézbe, 1989 novemberében elhunyt.

Fenyvesi István az életpálya ismertetését követően tanítványként így méltatja: „Azon kevesek közül való volt, akik mindnyájunkhoz meglették azt az egyéni kulcsot, amely a zárkózott kamaszlélek ellenállását is fölpatintotta.”